

קורס מורי דרך תשע"ז (2016 – 2017)

בית הספר לתיירות אתגרית, המכללה האקדמית בוינגייט

דו"ח סיור 68

נווה עין גדי

מסלול הסיור (אתרים מרכזיים): נחל דוד תחתון, מפל דוד, מערת דודים, מעין שולמית, המקדש הכלכוליתי, מעין עין-גדי, תל גורן, בית הכנסת העתיק, הגן הבוטני בקבוץ עין-גדי

תאריך הסיור: 05.12.2016

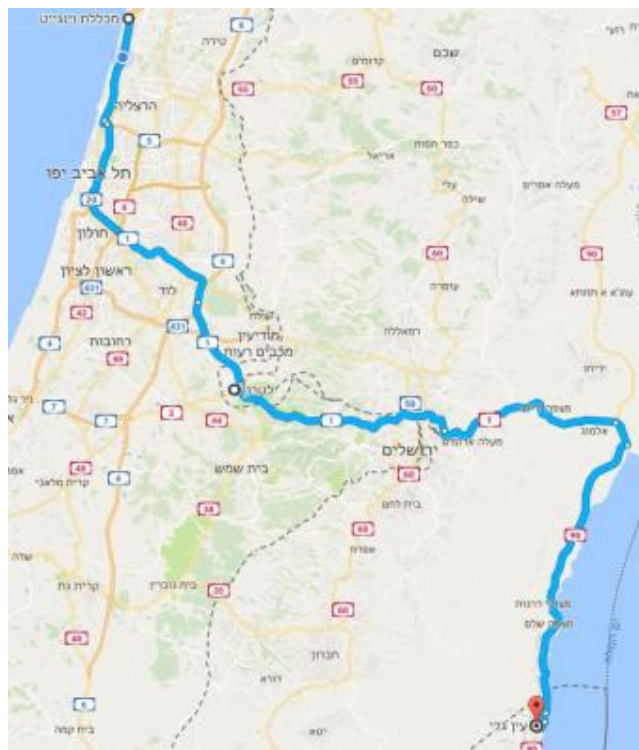
מדריך הסיור: שי ביטנר (050-7519523)

שם התלמיד: נועם זיו

לו"ז ומנהלות

הערות	מנהלות ועזרים	פירוט הפעילות	עד ...	מ ...
	איסופים בכפ"ש, גלילות, לטרון	נסיעה מוינגייט לצומת הלידו	08:35	06:30
מים, חנות נוחות, שירותים.	מתאים לקבוצות גדולות	הפסקת בוקר צומת הלידו	09:00	08:35
	נסיעה איטית כדי לאפשר הדרכה	נסיעה מהלידו לנחל דוד	09:40	09:00
מים, שירותים במבואה. שביל הנגשה לבעלי מוגבלות	טל 08-6584285 דוא"ל st-ingedi@npa.org.il הכניסה בתשלום. מחירים 2016: מבוגר 28 ש"ח, נער 14 ש"ח, מבוגר בקבוצה 23 ש"ח, אזרח ותיק 14 ש"ח שעות כניסה 08:00 עד 17:00 (א-ה ושבת) / 16:00 (שישי וערב חג) כניסה לא יאוחר מ 13:30 יציאה ממערת דודים לא יאוחר מ 14:30 (בקיץ 15:30) יציאה ממעין עין גדי לא יאוחר מ 15:00 (בקיץ 16:00) פרטים נוספים כאן . אסור לאכול, להדליק אש ולעשן בשמורה. למעט מעין עין גדי-נקודת ארוחת צהריים. במפל מערת דודים אפשר לרחוץ – להביא מגבות/בגדי החלפה	הליכה בנחל דוד, מפל דוד, מעין שולמית, מערת דודים, המקדש הכלכוליתי, מעין עין גדי, תל גורן	15:15	09:40
מים, שירותים		ביה"כ העתיק בעין גדי	16:00	15:15
מים, שירותים	ביקור עם הדרכה מקומית בתיאום ותשלום. "גן נוי, קיבוץ עין גדי" ד.ג. ים המלח מיקוד: 86980 sarah@ein-gedi.co.il טלפון 08-6594726 פרטים נוספים כאן .	הגן הבוטני קיבוץ עין גדי	17:15	16:00

מפת הנסיעה בסיור

מפת קטעי ההליכה בסיור

בנסיעה מצומת
הלידו לעין גדי

ביציאה מהלידו לכיוון דרום, משמאל ניתן לראות מבנה - תחנת משטרה בריטית.

מעט דרומה משם שרידי מבנים – מפעל האשלג הארצישראלי שהוקם בשנת 1930, מגורי הפועלים
מלון + מסעדה ירדניים עד 1967

בהמשך משמאל בסיס של הלגיון הירדני עד 1967, ואחריו כניסה ל 3 חופי רחצה בתשלום – ביאניקי,
נווה מדבר, וקליה.

אנקדוטה: מלון קליה

משמאל בין הבניינים היה בעבר מלון "קליה" שהוקם בשנת 1937, בתאריך 29.11.47 (כ"ט
בנובמבר תש"ח) בן גוריון מתאכסן בו ושומע את ההצבעה באו"ם על תכנית החלוקה.
בלילה שבין 20-21 במאי 1948 אנשי המלון, המפעל וקיבוץ בית הערבה פונו עלו על סירות והפליגו
לסדום (מכאן מילות השיר "וכל הנצורים עוברים את ים המוות לסדום") סיפור פינוי בית הערבה
ומפעל האשלג [באן](#).

מימין על גבעה ניתן לראות אתר סולארי חדש של קליה – אלטרנטיבה לדלק פוסילי.
קיבוץ קליה – שם של המינרל של האשלג – היום מקובל לייחס ראשי תיבות "קם לתחיה ים המוות".

אנקדוטה: השקיית התמרים

התמרים לחוף הים מושקים בביוב ממאגר נחל אוג. תמרים מסוגלים לחיות על מי ביוב בלי השפעה על
הפרי.

מימין מוצא נחל קומראן – בקומראן אתר ארכיאולוגי החשוב ביותר בא"י אי פעם. התגלו בו כ 930
מגילות, כשליש מהן ספרי התנ"ך (למעט מגילת אסתר), הקדומים בכ 1000 שנה מהתנ"ך הקדום
ביותר שהיה (כתר ארם צובא). שלישי נוסף הם ספרים חיצוניים, ושלישי נוסף ספרות כיתתית (תקנונים
לחיי קהילה). הממצא החשוב שופך אור על ימי בית שני.

מימין לאורך כל הנסיעה - מצוק ההעתקים (העתק או שבר – מונח בגאולוגיה מבנית המתאר סדק
שנוצר בסלעים של קרום כדור הארץ עקב לחצים הגורמים בנוסף גם לתזוזה בגושי הסלע שמשני
צדי הסדק זה לעומת זה).

משמאל - כניסה לעין פשחה (עינות צוקים) סדרת מעיינות מליחים שהיא השמורה הנמוכה בעולם.

חלקה הצפוני מהווה שמורה סגורה בת 2,700 דונם
חלקה המרכזי פתוח לקהל ובו מספר בריכות שכשוך ומתקני נופש, כ 500 דונם
חלקה הדרומי ("השמורה החבויה") בו ניתן לבקר במסגרת סיור מודרך בלבד, כ 1,500 דונם
בעינות צוקים צמחיה ירוקה רבה בזכות מי המעיינות המליחים. עצי אשל וקנים – יכולים לגדול על
מים מליחים.

אנקדוטה: סלע ה PEF

מימין ובסמיכות לכביש ניתן לראות סלע עם 2 פסים שחורים ופס אדום
- סלע PEF (Palestinian Exploration Fund) – קרן מחקר בריטית מהמאה ה 19. מנהל הקרן
מקאליסטר – מגיע על סירה בשנת 1900 וחורט את גובה פני הים באותה שנה.

משמאל נראה מבנה מזה ישן שהיה בתוך הים וכיום הים נסוג והמבנה מחוצה לו – זוהי מספנה לתיקון
ושיפוץ ספינות.

מימין הישוב אבנת, במתכונת יישוב קהילתי השוכן כ-7 ק"מ מדרום לקליה וכ-12 ק"מ מצפון למצפה
שלם יישוב שהחל כהאחוזות נח"ל. במקום נמצא מאז שנת 2003 בית הספר התיכוני דתי 'יפתח'
שחלק מתושבי היישוב עובדים בו.

חוצים את נחל קדרון – ביוב זורם. אחד הקניונים היפים בארץ ואי אפשר לטייל בו בגלל הביוב.

(מתחיל בעיר דוד הר הצופים) בספר יחזקאל מוזכר כי מים יוצאים מבית המקדש בתחילה מי אפסיים, מי ברכיים, מי מתניים, ולבסוף מים שאיש לא יעבור בהם – וממתיקים את ים המלח עד כדי כך שיהיו בו "דוגים (דייגים) מעין גדי".

דקלים – היתרון שהדקל זקוק להמון מים והרבה חום. עמיד בפני מים מליחים יותר מכמה אלפי מיליגרם כלור לליטר (מים מתוקים הם סביב 500 מיליגרם כלור לליטר). המליחות אינה משפיעה על הפרי – ניצול מיטבי של מי קולחין.

משמאל עינות קנה ועינות סמר – הרבה ירוק.

ים המלח – שמותיו בתנ"ך: "ים הערבה" (דברים ג'), "ים הקדמוני" (קדם=מזרח)(יואל ב'), "הגלילה הקדמונה" (יחזקאל מ"ז), "עמק השיזים" (שדות)(בראשית י"ד) "אגם האספלט" – שם שנגזר מתופעה של פליטת אספלט. יוסף בן מתתיהו ומקורות אחרים [כאן](#). בספרי חז"ל נזכר ים המלח כ"ימת סדום". הערבים כינו אותו – "בְּכַר לוֹט" או "בְּכַר אל-מֵיית". נתונים – אורכו בעבר היה כ 80קמ. כיום כ 45קמ. רוחב כ 15קמ. עומקו כ 370מ בנקודה העמוקה ביותר. מליחותו עולה עם השנים. היתה בעבר 27%, היום 34% (לשם השוואה מליחות הים התיכון כ 3.9%). גובהו היה 392 - (PEF) כיום 430 - (38 מטר הבדל). יורד כ 1.20 כל שנה. המפלס החל לרדת באופן דרסטי משנות ה 60 כשישראל בונה את המוביל הארצי, הירדנים את תעלת הע'ור. בנוסף, מפעלי ים המלח שואבים מים ומגדילים את שטח האידוי. 96% מהמים המתוקים פסקו מלהיכנס.

אנקדוטה: איך נקבע גובהו של ים המלח?

איך נודע שים המלח הכי נמוך בעולם? ב 1837 שני חוקרים בריטיים מרתיחים מים לתה, ומגלים שהמים רותחים ביותר מ 100 מעלות. לקח עוד 10 שנים עד שנקבע הגובה המדויק.

יש מספר מיקרואורגניזמים שחיים במים (עדה יונת כלת פרס נובל השתמשה בחיידקים מכאן כיוון שעמידותם גבוהה מאוד).

מחסום מצוקי דרגות - איננו על הקו הירוק – (עוד 10 ק"מ). חוצים את נחל דרגה (דרג'ה) המתחיל בשכונת תלפיות בים - בניגוד לנחלים אחרים במצוק ההעתקים, הדרג'ה יורד בסדרה של 14 מפלים ולא במפל אחד או שניים. - הרבה חילוצים של מטיילים.

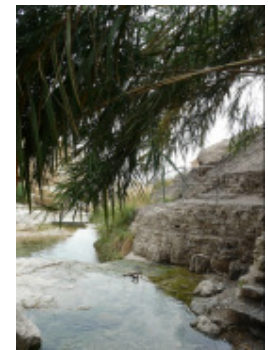
אנקדוטה: מצפה שלם

קיבוץ מצפה שלם – הוקם בתחילת שנות ה 70 למעלה. מקור השם נתן שלם חוקר בשנות ה 30 בירושלים וכתב ספר על האזור. אחד מתלמידיו היה רחבעם זאבי (קיבל את הכינוי גנדי אחרי שהתחפש לגנדי בפורים). היה אלוף הפיקוד בשנות ה 70 וקורא לישוב על שם מורהו האהוב.

מימין מפעל "אהבה" – קרמים למיניהם, מקום אהוב על תיירים. משמאל חוף מינרל עד לפני מספר שנים ([פרויקט צילום העירום של ספנסר טוניק](#)) אז החלו בולענים והתמוטטות – החוף נסגר ומצפה שלם הפסידו פרנסה.

מגיעם לעין גדי – חוצים את הקו הירוק – הגבול בין ישראל וירדן עד 67. (בין ק"מ 247 ו-248).

שמורת נחל דוד

נחל דוד ע"ש דוד המלך אשר בבריחתו מפני שאול הסתתר באיזור. "ויַעַל דָּוִד, מְשֹׁם; וַיָּשָׁב, בְּמַצְדוֹת עַיִן-גִּדְי" (שמואל א כ"ג, 29).

בשמורת עין גדי זורמים שני נחלים- דוד וערוגות (המתחיל בגוש עציון) 2 מעיינות ביניהם: שולמית ועין גדי.

במצוק הצפוני של נחל דוד ישנן מערות קבורה מלאכותיות, מהתקופה הרומית הקדומה (הלניסטית-רומית), בהן נמצאו ארונות קבורה מעץ עם תכשיטים (חלקם מוצגים במוזאון ישראל) מתקופת הבית השני. המערות גבוהות גם משום שנבנו גבוה להקשות על שוד קברים, וגם כיוון שהנחל התחתר במשך השנים.

מדבר- אזור עם פחות מ 200 מ"מ משקעים בממוצע רב שנתי (הגדרה אקלימית). "מקום בו רועים את הצאן" (הגדרה מקראית)

מדבר יהודה – ע"ש שבט יהודה שזו היתה נחלתו (יהושע ט"ו: "ערי המדבר בנחלת שבט יהודה"). הוא אינו שייך ל**רצועת המדבריות העולמית**, אלא הוא "מדבר מקומי" או "מדבר בצל הגשם" הנוצר עקב משטר הרוחות ומבנה הטופוגרפיה של מישור החוף שדרת החר ומדבר יהודה. עננים הבאים מהים מהשקע הקפריסאי, עולים מתכווצים ומורידים גשם באזור גב ההר, עוברים את גב ההר, יורדים מתרחבים ומפסיקים להוריד גשם. בעין גדי ממוצע הגשמים כ 70 מ"מ בשנה. בדרום ים המלח כ 50 מ"מ בשנה.

הצמחיה באיזור:

את הצמחיה בארץ נהוג לחלק ל 4 קבוצות: צמחיה ים תיכונית, אירנו-טוראנית, סהרו-ערבית, וסודאנית. שמורת עין גדי היא המקום החשוב ביותר בארץ מבחינת צמחיה סודנית.

הצמחיה מביאה איתה מערכת אקולוגית שלמה כמו צפורים פרפרים וכו'.

המורינגה הרותמית מגיעה מאזור טרופי באפריקה, שבו יש מים בקיץ ובחורף. ארץ ישראל הייתה חלק מהרצועה הטרופית עד שהסהרה התרחבה והרחיקה את האזורים הטרופיים. אז נכחדו מינים רבים, ונשארו רק נציגים במים – דגי ים טרופיים כגון אמנון, וביבשה – צמחים ובעלי חיים שמוגבלים לאיים המשמרים אקלים טרופי, כגון הגופנן (שבעבר נקרא ערף המדבר), סלבדורה פרסית, פתילת המדבר, צפצפת הפרת, השיוף ומורינגה רותמית. אזור ים המלח דל אומנם במשקעים, אולם מידות החום גבוהות והמים הזמינים (מי מעיינות ומי תהום גבוהים) מאפשרים לצמחייה הסודאנית התבססות טובה בעין גדי. הצמחים הסודניים עולים דרך הבקע, וככל שנצפין מהשמורה הולכת רשימת הצומח הטרופי ומתדלדלת, כנראה עקב ירידת טמפרטורת המינימום בחורף.

המורינגה הרותמית נדירה בארץ, והריכוז הגדול ביותר שלה בארץ הוא בשמורת עין גדי. **הזקום המצרי** – בערבית "תמר אל עבד" (תמר העבדים) פירותיו דומים לתמרים אך מרים מאוד. הוא מוזכר בקוראן כעץ שממנו יאכל מי שיגיע לגיהנום. גמלים אוהבים לאכול ממנו.

הזקום המצרי, הסלבדורה, המורינגה הרותמית – אלה עצים שזקוקים לתנאים האפריקאים

– חום ומים. צמחיה סודנית נמצאת בארץ ישראל רק לאורך הבקע.
הפיקוס הוא מין פולש. הפיקוסים ניטעו בגן הבוטני, חדרו לתוך שמורת הטבע באמצעות ציפרים ועטלפים והם תופסים את מקומם של המינים המקומיים שאמורים לגדול כאן. ניתן לראות פיקוסים הצומחים על קירות הנחל סמוך למפל ששורשיהם גזומים ע"י הרט"ג. פיקוס בנגלי – עליו רחבים וכהים, פיקוס קדוש – עם קצה מאורך.
הסיסם ההודי – בעבר לא היה ברור אם הוא טבעי או לא. כשמטיילים בירדן מוצאים שיש יערות שלמים שלו- לכן מסתבר כי הוא טבעי במקום.

בעלי חיים באזור:

יעלים – למה יש כאן יעלים? בכל האזור כולל עבר הירדן יש הרבה יותר מים וצמחיה ואין יעלים.
 גם בסיני אין יעלים. גם בארץ בשנות ה 50 60 צדו יעלים. היעל הנובי נכלל בעבר ב"ספר **האדום**" של בע"ח בסכנת הכחדה. ב 1964 חוקק חוק הגנת חיות הבר. מאז החוק הן התרגלו והחלו מתקרבות לאדם. היעל נפוצה היום בהרי אילת, מצפה רמון, שדה בוקר, ועין גדי בעוד שבכל המדינות באזור הן נכחדו. לכן הן הסמל של ראשות שמורות הטבע. מחזור החיים שלהן – ספטמבר אוקטובר הזכרים נלחמים ואז הזכר השליט פורש עם עדר הנקבות.
 בפברואר מתחילות ההמלטות. הנקבה פורשת הצידה וממליטה. בתקופה זו יש הרבה יש עשב החשוב לתקופת ההנקה.
 הגדיים מיד הולכים אחרי ההורים והם בעלי יכולת טיפוס מדהימה. רגליים קצרות ופרסות מותאמות, אצבע בולמת בירידות.
 לזכרים קרניים מפותחות.
שפני סלע – חיים במושבות גדולות עם תצפיתנים נגד אויבים, בעלי יכולת של טיפוס בסדקים – יש להם שפם למדידת רוחב סדק. שפן הסלע נחשב בע"ח בסכנה (אם כי לא כמו היעל).
 השפנים הם נשאים של מחלת שושנת יריחו (לשמניה), זכוב החול עוקץ אותם, אח"כ אותנו וכך נדבקים.
נמרים – לא ברור אם נתרו בודדים או נכחדו לחלוטין בארץ. האם היעלמות הנמרים טובה ליעלים? לכאורה כן, כיוון שהנמר הוא טורף-על הטורף יעלים. אך למעשה זה לא טוב כי גנטית לטורף-על יש תפקיד חשוב בעצירת מגיפות – הוא טורף את החולים ומונע ממחלות להתפתח למגיפות.
 לכן באופן פרדוכסלי מאז היעלמות הנמרים היעלים נמצאות בסכנה גדולה יותר להכחדה.

מפל דוד

המפל הוא אחד מסדרה של ארבעה מפלים הזורמים כל ימות השנה בשמורת עין גדי. אסור לעבור את הגדר ולרחוץ- סכנה מאבנים המידרדרות ממערת דודים.
 הסיבה לצורות הייחודיות בסלע: המים המכילים מינרלים ובין השאר קלציט. כאשר יורד גשם הוא סופח פחמן דו חמצני הממיס את הקלציט. כשהפחמן הדו חמצני מתנדף לאויר הקלציט מתגבשת מחדש, ולעיתים נוצר סלע בצורת השורשים והעלים שהיו צמודים לזרימה.

מעין שולמית

ממוקם סמוך לשביל המטפס מנחל דוד התחתון לכיוון מעיין עין גדי. קרוי ע"ש שולמית, גבורת שיר השירים: " שובי שובי השולמית, שובי שובי ונחנה-נחנה; מה-תחזו, בשולמית, כמחלת, המקנים" (שיר השירים ז', א'). במעין יש "תפיסה" ע"י צינורות, רוב המים נלקחים לאכסנית נוער, בי"ס שדה והמבואה, לכן כמות הצמחיה מוגבלת לכמות מים קטנה.

תצפיות בדרך למערת דודים ובעליה למקדש הכלכוליתי

תצפית לים המלח. לפני שהיה ים המלח היתה ימה שנקראה "ימת הלשון" בגובה 160 מטר מתחת לפני הים. כלומר המים היו גבוהים בהרבה מהיום ונכנסו לקניון נחל דוד ושאר נחלי מצוק ההעתקים ויצרו כעין פיורדים. בימה שקעו חומרים. החומר הלבן נקרא "תצורת הלשון" או "חוואר הלשון". בהמשך טרסות רבות בכל האיזור וברכות מים, כלומר עדות לחקלאות שלחין קדומה.

מהתצפית ניתן לראות את מצדה (רק בראות טובה), נחל ערוגות, קיבוץ עין גדי, מעליו הר צרויה (ע"ש אחותו של דוד) מתחתינו מיצד (נק. שמירה של חיילים) מתקופת הברזל. למעלה הר ישי (ע"ש אביו של דוד), מתחתינו נחל דוד. לאורך חוף הים – האנטנה, מימינה היה חניון אוהלים. מדרום היה בסיס חיל הים. שניהם פונו מהמקום בעקבות התפתחות הבולענים, וכיום המקום נטוש. האוהל הלבן הוא ביה"כ העתיק של עין גדי. החפירות משמאל לאוהל – חפירות עין גדי. מפעל המים, ולידו מתקן טיהור למי נחל. לחוף הים ספינה של האוניברסיטה למחקר, מצפון לה אכסניית הנוער עין גדי. מבנה בי"ס שדה מצפון מזרח

אנקדוטה: תופעת הבולענים ופתרונות הנדסיים

באמצע שנות ה 90 עובדת מעין גדי הולכת לטייל, ולפתע האדמה קורסת והיא נופלת אל תוך בולען. היא שוברת רגליים ואגן ולמזלה היה לה טלפון נייד והיא מזעיקה עזרה. בבדיקה מסתבר כי כל האיזור מלא בולענים ומסוכן ביותר. מעט אחר כך טרקטוריסט מעין גדי נופל עם הטרקטור לבולען ממערב לכביש 90 באיזור מטעי התמרים.

המדינה יזמה פרויקט שידרוג קטע הכביש ע"י חברת "נתיבי ישראל", באמצעות יריעות גאו-טכניות (מסיבי פלדה) שהופך לקטע הכביש היקר ביותר בארץ. הגשר הישן נסחף בשיטפון בשנת 2000. הגשר החדש עלותו עצומה, כ 50 מליון ש"ח, פעל מספר שנים עד שהתברר ע"י אמצעים לווייניים כי הוא שוקע. כל הכסף ירד לטמיון ובתחילת 2014 ונבנה הכביש העוקף המוגדר כזמני עד לתכנון פיתרון קבע. חוף עין גדי פסק מלהתקיים והקיבוץ ספג נזק כלכלי קשה.

אנקדוטה: עפרה אהרוני מגלה כתב עברי קדום

בתחילת שנות השבעים משרתת בבית ספר שדה עין גדי מורה חיילת בשם עפרה אהרוני. באחת השבתות היא הולכת לבדה לטייל ומגיעה למערת נטיפים. מביטה על אחד הנטיפים היבשים ורואה סימני כתב קדום. מוציאה מחברת ומעתיקה את מה שרואה. חוזרת לביס שדה הישר לספרייה. פותחת ספר של כתבים עתיקים. רואה שזה דומה לכתב עברי ממאה 8 לפנה"ס. הולכת למנהל הבי"ס יוסי פלדמן. "יוסי, מצאתי כתובת ממאה 8 לפנה"ס". אומר לה "השתגעת". למחרת 5 בבוקר דפיקה בדלת, עומדים יוסי פלדמן, פסח בר אדון (ארכיאולוג חשוב, בשנות ה 60 וה 70 עשה סקר של כל מדבר יהודה) וקצין משטרה (ממז"פ). הולכים למערה ומראה להם את הכתובת.

הכתובת מימי בית ראשון בכתב עברי קדום בדיו "ברוך יהוה".

המקדש הכלכוליתי	*ראיה נקודת הרחבה
מעין עין גדי	בשנת 1953 מוקמת היאחזות הנח"ל עין גדי. ב 1956 מאזרחים את הישוב והוא הופך לקיבוץ. המים ממעין עין גדי משמשים לקיבוץ לכל צרכיו, כולל לגידול ירקות ותמרים. זהו המעיין הגדול ביותר בשמורת עין גדי, מעל לנחל דוד. רוב המים מהנביעה נשאבים למפעל המים של עין גדי ונמכרים בבקבוקי כ"מי עין גדי", אך חלק מהמים זומים ויוצרים בריכה קטנה ומוצלת. אנקדוטה: סיפור מפעל המים של עין גדי בשנות ה 90 הקיבוץ יחד עם חברת יפאורה מקבל מהמדינה זכות למכור 6000 קוב בשנה ממימי המעיין. בתחילת שנות ה 2000 מבקשים להגדיל את הכמות ל 315000 קוב בשנה. גופים ירוקים מתנגדים בטענה כי הקיבוץ מנצל משאב טבע לאומי כפרנסה, וכי הגן הבוטני הגדול של הקיבוץ מושקה על חשבון ההשמורה. חברי הקיבוץ טוענים לעומתם כי נשלחו ע"י מדינת ישראל כדי להתפרנס מחקלאות, הושקע כסף רב במטעי תמרים, ואז הופיעו בולענים. הקיבוץ הפסיד מקור פרנסה בגלל מדינת ישראל (האשמה בייבוש ים המלח). בנוסף, המדינה גם אמרה למתיישבים כי יתפרנסו מחקלאות. לקיבוץ היו חניון אוהלים וחוף רחצה, וכן הסכם עם גופים רפואיים באירופה על שליחת חולים, ובגלל הבולענים ירדו העסקים הללו לטמיון. ממה יתפרנס קיבוץ עין גדי? לבסוף נחתמה אמנה ("אמנת המים של עין גדי") שאומרת: הקיבוץ יעשה הכל כדי לחסוך מים (השבת ביוב, ייבוש מגרש כדורגל), ויקבל מים מטוהרים מנחל ערוגות. מי המעיין מולכים למפעל הבקבוקים המייצר 315000 קוב בשנה. כדי לפצות את הטבע, חובר צינור מנחל ערוגות אל נקודת הנביעה, כלומר המים הזורמים ממעין עין גדי הם למעשה מי נחל ערוגות. אנקדוטה: כיצד נקבע תוואי הקו הירוק בעין גדי? הקו הירוק (קו שביתת-הנשק כפי שנקבע בהסכמי שביתת הנשק מ 1949 לאחרי מלחמת העצמאות ועד מלחמת ששת הימים בשנת 1967) עובר מצפון לנו. איך נקבע שיעבור דוקא פה? בשנת 1949 נציגי ישראל ומדינות ערב מתכנסים ברודוס לקביעת הסכמי שביתת הנשק- הגבולות נקבעו במידה רבה ע"פ מיקומם של הכוחות בשטח בתום מלחמת העצמאות. כשנוסעת המשלחת לרודוס, בן גוריון מורה ליגאל אלון מפקד חזית הדרום לתכנן מבצע דחוף לכבוש את אום רשרש (אילת). במרץ 1949 אלון מורה על מבצע "עובדה" של גולני וחטיבת הנגב. בעת התכנון מגיע קצין המודיעין שמריה גוטמן ואומר ליגאל אלון "מה עם מצדה ועין גדי?" אומר אלון "שמריה עזוב, אנחנו כובשים את אום רשרש...". גוטמן מתעקש ולבסוף אלון נעתר, מקצה לגוטמן פלוגה מחטיבת אלכסנדרוני לטובת העניין. גוטמן יורד עם הפלוגה למפעלי ים המלח בסדום (אז- דרך מעלה עקרבים, חצבה, נחל אמציה) מגיע למפעל בסדום בו היו ספינות ששימשו בעבר לקשר עם המפעל הצפוני שבנתיים ננטש. גוטמן מבקש ספינות ממנהל המפעל כדי לכבוש את מצדה ועין גדי. אומר המנהל "גובה הגלים 22סמ, ע"פ חוקי המפעל מעל 20סמ אסור להוציא ספינות לים". צועק גוטמן "אתה לא מתבייש? אלעזר בן יאיר ודוד המלך מסתכלים עליך מההיסטוריה. בגלל 2סמ גלים לא נכבוש את מצדה ועין גדי? תתבייש לך!! גש מיד לים ותחזור ותגיד שגובה הגלים 18סמ!" מנהל המפעל נעתר כמובן, והפלוגה עולה לספינות בלילה בין 9-10 במרץ 1949. הכוח מתפצל, חלק למעיין וחלק להר. החיילים פוגשים בדואים משבט רשיידה ומשכנעים אותו לעזוב בשלום, עין גדי נכבשת ללא יריה אחת. גוטמן מורה לחיילים

לקחת אוכל ושאריות חצי קמ צפונה וללכלך את האזור במתכוון, שהרי "ברודוס יציינו את הקו לפי מיקומינו. עוד מעט מגיע נציג האו"ם, ואני רוצה שיחשוב שאנחנו המון זמן פה". הגבול שקבע שמריה גוטמן הוא הקו הירוק. זו לא רק היסטוריה, אלא גם אקטואליה. בכל שיחות השלום עד עכשיו (ברק עם ערפאת בקמפ דייויד 2000, ציפי לבני ומולכו מטעם ביבי מול סעב עריקאת) ישבו על מפות עם הקו של גוטמן משנת 1949. מפעל "אהבה" של מצפה שלם הממוקם צפונית לו נקרא התנחלות ע"י הארופאים והקיבוץ שוקל להעביר אותו לתחום הקו הירוק כדי להימנע מחרמות על מוצריו.

אנקדוטה: כתיבת השיר "עין גדי"

באמצע שנות ה-50 מגיעים לקיבוץ עין גדי תלמידי בי"ס בירושלים לשירות לאומי (סיוע בקטיף חקלאי במשך 10 ימים). ביום התשיעי שני נערים בני 16.5 מגיעים למעין עין גדי. מחר הוא היום האחרון, מסיבת הסיום ואז חוזרים לירושלים, והם מחליטים להכין משהו למסיבה. אחד מהם, איתן פרץ, מתיישב עם נייר ועיפרון וכותב את המילים: "ים המוות הכחול בלאט ינוע...." (**מילות השיר**). החבר שאיתו, דב אהרוני מחבר מנגינה והם מופיעים מול חבריהם במסיבת הסיום. אביו של אחד התלמידים עבד בראשות השידור ודאג להשמיע אותו ברדיו בביצועה של טובה בן-צבי המבצעת הראשונה. לאחר מכן התפרסם השיר בעוד 7 ביצועים שונים, ביניהם של אריק איינשטיין יהודית רביץ ועוד רבים.

תל גורן

מקום מושבה של העיר עין גדי הקדומה. התל נחפר והתגלו בו ממצאים מהמאה השישית והשביעית לפנה"ס. נמצאו חביות גדולות מחרס ומייחסים אותם לייצור בשמים. נמצאו כתבים וחותמות בעברית. כן נמצאת שכבת חורבן מתקופת החורבן 586 לפנה"ס כשנבוכדנצר פוּשט על ירושלים וגם על עין גדי. הישוב מתחדש בתקופה הפרסית עם שיבת ציון בימי יוחנן הורקנוס ובנו אלכסנדר ינאי מוקמת מצודה ואח"כ מתפתח צפונה.

אנקדוטה: אסון המטיילים בעין גדי

ב 6 לאפריל 42, חופשת הפסח בבתי הספר, מגיעה קבוצת חניכי השומר הצעיר למסע רגלי במדבר יהודה. המסע החל בבני-נעים שממזרח לחברון על למצדה. על פסגת מצדה הם פוגשים את חניכי "הנוער העובד" שהיו מאובטחים באנשי פלמ"ח. כיוון שלטיול "השומר הצעיר" לא היו מאבטחים, הצטרפו אליהם ארבעה אנשי פלמ"ח מטיוול "הנוער העובד" חמושים בכלי נשק ורימונים. ממצדה צועדים המטיילים לעין גדי וישנים בכניסה לנחל ערוגות. אחד הפלמ"ח חניקים, צבי ריזנברג, מחביא את רימוני היד שלו מתחת ערימת זרדים והולך לישון. השכם בבוקר שלמחרת כאשר הם מתכוננים להליכה לכיוון קליה, מישוהו מדליק מדורה מערמת הזרדים. הרימונים מתפוצצים, שמונה חניכים ואיש הפלמ"ח ריזנברג נהרגים ועוד עשרות חניכים נפצעים.

שני ראשי הטיוול רצים ברגל עד קליה (45 ק"מ) כדי להזעיק עזרה. הם כל כך עייפים שאינם יכולים לדבר והם כותבים בפתק מה שקרה. אנשי קליה קוראים בקשר למפעל האשלג ששולח דוברות עם רופא לחוף עין גדי רק בסביבות השעה תשע בבוקר. אז, החל מסע אלונקות מאולתרות אל עבר החוף. המטיילים הובאו בדוברות לקליה, שם חיכו להם אמבולנסים, עיתונאים, מנהיגי תנועת "השומר הצעיר", שליחי ציבור והורים מודאגים. הנפגעים פונו לבית-החולים הדסה בהר הצופים בירושלים. מרגע הפיצוץ ועד הגעתם לבית החולים חולפות כ-20 שעות.

בזמן הזה מתים עוד מאיבוד דם.

שנה לאחר המקרה יצא מדריך החניכים המשורר נתן יונתן, עם מדריכים נוספים לעין גדי. הקבוצה הקימה גלעד מאבן מקומית עליה נחרתו שמות ההרוגים ומילותיו של יונתן "עובר אורח, דום! כאן נפלו בעליית השומר-הצעיר למצדה פסח תש"ב.

הם פלסו נתיבות, המסע לא נגמר מלכת".
 במהלך השנים הוחלפה האבן בלוח שעליו נחרתו הדברים. ב 1972 הזמין בי"ס שדה
 עין גדי מהאדריכל דן צור שאחיו נהרג באסון אנדרטה.
 האנדרטה, למרגלות השביל העולה למעיין עין גדי, עוצבה כספסל בטון מעוגל,
 המסמל את הישיבה סביב המדורה, ושולב בה לוח האבן.

בית הכנסת העתיק בעין גדי

בשנות ה 60 קיבוץ עין גדי מכשיר את הקרקע לחקלאות. במהלך העבודות מתגלות
 אבנים מסותתות ומתגלה צורת מבנה. בחפירות בשנות ה 70 נמצא פסיפס, בו מתגלות
 מנורות-סמל יהודי ברור. בנוסף נמצאה מנורת ברונזה. כשנמצאה הבמה ועוד ממצאים
 היה ברור שזה בית כנסת. גלגל מזלות בחלקם ואל השמש במרכז. במקום נחשף בית
 כנסת שהתקיים כ-400 שנה, שחלקו הראשון הוא מהמאה ה-3.
 מהשלב הראשון בבית הכנסת נשתמרה רצפת פסיפס ובה צלב קרס, סמל שנמצא גם
 בבתי הכנסת בקצרין ובגמלא ועוד. זהו סמל עתיק שהיה בשימוש בתרבויות רבות.
 אחת הכתובות שנמצאו מזהירה מגילוי סודה של העיר לזרים – השמן שהופק מפרי
 האפרסמון.
 בית הכנסת, וכן מבנים שהיו בסביבתו, נחרבו בשריפה.

אנקדוטה: גילוי מסעיר אחרי 45 שנה

**בחפירות בבית הכנסת מתגלים גחלים רבים כתוצאה מהשרפה. אחד החוקרים חושב
 שאחד מהגחלים מיוחד במינו ושומר אותו. חולפות 45 שנים.
 בשנת 2015 בעזרת מיכשור מיוחד וסקיקת CT מגלים שהגחל הוא ספר תורה
 שנשרף (קטע מספר ויקרא). ההתקדמות הטכנולוגית איפשרה גילוי ארכאולוגי
 אחרי 45 שנה.**

הגן הבוטני בקיבוץ עין גדי

ב-1959 עלו ראשוני חברי עין-גדי לנקודת הקבע ב"פלאטו" – שטח פחות או יותר
 מישורי שלא היה בו אפילו צמח אחד לרפואה. בתנאים קשים אלו היו מלאכת הגינון
 וההצללה הכרחיות ומהירות וכבר בשנה הראשונה ניטעו עצי תמר וצאלונים ובחזית בתי
 המגורים נשתל דשא.
 עם השנים נצבר בעין גדי מאגר גדול ומיוחד של צמחים מאזורי אקלים שונים – חלק
 מהצמחים הללו נשתלו בגן ולא הצליחו לעמוד בתנאי החום ומשטר המים – ולכן הוצאו
 מהגן.
 עם הזמן נוספו מיני צמחים שמוצאם מאזורים אקלימיים דומים לעין גדי – מדגסקר,
 האיים הקריביים, הודו, אפריקה, אמריקה, אוסטרליה ועוד.
 בגן המשתרע על שטח של כ-110 דונם, שהוא הגן הבוטני היחיד בעולם שבני אדם היים
 בתוכו, תופסים מקום נכבד הצמחים היובשניים, הממעטים בצריכת מים ונהנים מתנאי
 האקלים המקומי: חם מאוד בקיץ, חמים בחורף (לא פחות מ 9 מעלות).
 בגן מתנהלים סיורים מודרכים ע"י צוות מדריכים מהקיבוץ וכן מתאפשרים סיורים
 עצמאיים לכל המעוניין. האורחים המעוניינים לסייר בגן פונים למשרד המבואה של הגן,
 שם הם מקבלים הסבר קצר על הגן, צופים במצגת הגן הבוטני במקום, ומצוידים במפת

הגן – הם יוצאים לסיור ברחבי הקיבוץ.
סממן נוסף המאפיין את הגן הוא השילוט. שלטי הכוונה כללים, המצוינים גם במפת הגן, וכן שלטי זהות לצמחי הגן. להפקת מבצע השילוט היה צורך להגדיר כל צמח וצמח ולציין על השלט שהוצב לידו את פרטיו בעברית ובלטינית: השם, שם המשפחה וארץ המוצא. במסלול הגן מספר מצפורים. חלקם צופה צפונה אל נאת עין גדי, ים המלח והרי מואב, ואחרים ניבטים דרומה למצדה וליים המלח.

נקודת הרחבה – המקדש הכלכוליתי בעין גדי

בסוף שנות ה-50, פקח עתיקות בשם יוחנן אהרוני מגלה שבמערות רבות באזור יושבים בדואים ירדנים שחצו את הגבול. הוא מתלונן בפני הרמטכ"ל דאז לסקוב על שוד העתיקות. לסקוב נרתם ומורה ב-61-1960 על מבצע ארכיאולוגי שיקרא לימים "מבצע מדבר יהודה". מחלקים את הנחלים בתחום ירדן בין ראשי משלחות ארכאולוגיות. בנחל צאלים יוחנן אהרוני, בנחל משמר פסח בראדון, בנחל חבר יגאל ידן (המגלה שם ממצאים מימי בר כוכבא) ובנחל משמר פסח בר אדון. המשלחת של בר אדון סוקרת מערה (לימים "מערת המטמון") מעל עין משמר במצוק הצפוני של הנחל, כאשר מוזז סלע ונמצאת מחצלת עם 442 כלים וחפצים מהתקופה הכלכוליתית מתוכם 429 מנחושת והשאר משנהב (שן היפופוטם וחס של פיל), אבן והמטיט (מינרל של ברזל שצבעו שחור). רמת העבודות מדהימה באיכותה.

הארכאולוגים חלוקים על טיבם של הכלים שנמצאו. יש הטוענים (ביניהם יגאל ידן) שאלו כלי המקדש של המקדש הכלכוליתי, המרוחק כ-12 ק"מ מהמקום, ואשר היו בו סימנים של עזיבה מהירה אך ללא סימני הרס מכוון. אחרים טוענים שלא נמצאה הוכחה לקשר כלשהו למקדש, ומכאן השערתם שאלו ממצאים של חפצי פולחן של תושבי המדבר, כמו אלו שנמצאו בנחל חמר והוטמנו במערה כגניזה כדי שלא יחוללו.

המקדש התגלה בשנת 1956 במהלך סקר ארכאולוגי שבוצע האיזורי על ידי יוחנן אהרוני. בסקר נמצאו שרידי מבנה עתיק, ללא כל חרסים, ולכן תקופת המבנה לא זוהתה. בשנת 1957 בוצע סקר נוסף על ידי יוסף גוה. במסגרת הסקר ביצע גם חפירת בדיקה, הוא מצא חרסים מהתקופה הכלכוליתית, ושיער כי במקום שוכן "בניין ציבורי ואולי מקדש".

בשנת 1962, בעקבות גילוי המטמון בנחל משמר הופקדה משימת החפירה של המקדש בידי דוד אוסישקין שהיה סטודנט לתואר שני. המקדש הוא יחיד מסוגו באזור. לא נתגלו בעין גדי שרידים אחרים של ישוב כלכוליתי, על כן הסברה כי הוא שימש מקום פולחן שאליו הגיעו אנשים ממרחקים (העובדה כי בחפירות תלילאל אל-ע'סול ובאר שבע לא נתגלו מקדשים רומזת אולי כי מקדש עין גדי שימש גם את תושביהן)

אוסישקין מגלה הרבה עצמות, אפר, מנחות שונות, כנראה דביר (קודש הקודשים) של מקדש. בתקופה זו (אמצע האלף הרביעי לפנה"ס) עוד לא היה כתב.

במקדש לא נמצאו כלי מקדש לכן הגיוני שהכלים מהמערות נלקחו מהמקדש. חומר שנקרא ארסן מארמניה/טורקיה שנמצא בכלים מעיד על מסחר קדום מפותח. שער פונה למעין עין גדי, שער למעין שולמית – אולי קשור לפולחן המים.

מבנה המקדש

המקדש מורכב מארבעה מבנים נפרדים שהיו מחוברים זה לזה בגדר, באופן שנוצרה חצר, שבמרכזה מתקן עגול, כנראה תיחום לעץ אך ייתכן כי היה לו שימוש פולחני.

המבנה הראשון הוא בית שער, הכניסה אל המקדש מכיוון המעין. בית השער ששימש כעין "חדר המתנה" נמצאו ספסלי ישיבה ובכניסה אליו נמצאה אבן פותה (אבן עם שקעורית לבריח המעידה שהיה שער).

המבנה השני הוא שער נוסף לתחום המקדש הפונה לנחל דוד ללא "חדר המתנה". כאן לא נמצאה אבן פותה, משמע הדבר כי לא היה בו שער.

המבנה השלישי הוא חדר קטן יחסית אליו מוליכה דרך ממרכז החצר. תפקידו אינו ברור וייתכן ששימש מחסן או חדר לכוהנים.

המבנה הרביעי והחשוב מכולם הוא הדביר-קודש הקודשים. הוא צר וארוך (אורך 20 מטר ורוחב 5.5 מטר). ייתכן כי היה זה הרוחב המקסימלי האפשרי לבניית תקרה בלי להזדקק לעמודי תמיכה.

מול הפתח, בסמוך לקיר האחורי, היה המזבח שצורתו כמעין פרסה. כשהתגלה, היה המזבח כולו מלא באפר. בפינתו האחורית של המזבח עומד בסיס אבן עגול ומסותת, שעליו כנראה היה מוצב צלם האל שלפולחנו נבנה המקדש. הבסיס בנוי מגוש של גבישי קלציט, חומר שאינו מצוי באזור ולכן בולט בצבעו הבהיר.

בחלקו המרכזי של הדביר נבנו ספסלים, וכן לאורך הקירות ומשני צידי הפתח.

בקרקע שמנשני צידי הדביר נתגלו בורות קטנים ועגולים אליהם נזרקו שרידי המנחות מהמזבח, ובהם נתגלו ממצאים רבים כחרסים, שבלולים וקרני יעלים.

על פי המחקרים נראה כי המקדש שימש זמן קצר יחסית וסופו שנעזב.

כאמור, הממצאים מעידים כי המקדש לא נהרס ולא נשרף, וכנראה נעזב על ידי יושביו באופן מסודר וללא חיפזון.

המקדש הכלכוליתי, מבט מצפון מזרח

ממצאים ממערת המטמון בנחל משמר

